Anu Mutanen, apulaisprofessori 6.11.2024

LAUSUNTO EDUSKUNNAN PERUSTUSLAKIVALIOKUNNALLE VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄSTÄ (U 69/2022 VP) EUROOPAN KOMISSION EHDOTUKSESTA EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON ASETUKSEKSI LAPSIIN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN EHKÄISYÄ JA TORJUNTAA KOSKEVISTA SÄÄNNÖISTÄ (COM(2022) 209 FINAL)

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan pyytämänä lisälausuntona otsikossa mainitusta valtioneuvoston kirjelmästä esitän kunnioittavasti seuraavan.

Yleistä

Perustuslakivaliokunta on saanut sisäministeriöltä lisäselvityksen (Sisäministeriön lausunto asiaan U 69/2022 vp ja puheenjohtajamaa Unkarin tuoreimpaan kompromissiehdotukseen, 30.10.2024) ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ehkäisyä ja torjuntaa koskevista säännöistä (CSAM-ehdotus). Valiokunta on pyytänyt lisäselvityksenä erityisesti tietoa siitä, voidaanko CSAM-ehdotukseen sisältyvää toimenpidettä (tunnistamismääräys) käyttää kertaalleen rikolliseksi tunnistetun lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivaltamateriaalin tunnistamiseksi lukematta kuvan merkityssisältöä. Lisäksi valiokunta on pyytänyt selvitystä nykyisestä oikeustilasta (tilapäinen ePrivacy-poikkeusasetus). Perustuslakivaliokunta pyytää lisälausuntoa siitä, antaako lisäselvitys aihetta muuttaa aikaisemmassa lausunnossani (21.10.2024) tästä asiasta tekemääni arviointia.

Tilapäinen ePrivacy-poikkeusasetus

Sisäministeriön lisäselvityksen mukaan vuonna 2021 ePrivacy-poikkeusasetuksella on mahdollistettu EU:n laajuisesti numeroista riippumattomien viestintäpalvelujen (kuten sähköposti- ja sanomanvälityspalvelut) tarjoajien sähköisen viestinnän vapaaehtoinen käsittely lasten seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisemiseksi verkkoympäristössä. Kyseessä on tilapäinen poikkeus eräisiin sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivin säännöksiin, joilla mahdollisestaan tiettyjen palveluntarjoajien vapaaehtoiset toimet haitallisen materiaalin havaitsemiseksi ja poistamiseksi. Poikkeusasetus on voimassa huhtikuuhun 2026 asti. Tilapäinen poikkeusasetus on ollut tarkoitus kumota CSAM-asetuksella, mutta Unkarin kompromissiesityksen mukaisesti vapaaehtoista sääntelyä olisi tarkoitus osin jatkaa uuden CSA-materiaalin ja groomingin tunnistamiseksi.

Poikkeusasetusta koskevassa U-kirjelmässä (U 50/2020 vp) valtioneuvosto toteaa kantanaan muun muassa, että on varmistettava, että palveluntarjoajien tehtävät ja asema pysyvät perustuslain puitteissa siten, ettei palveluntarjoajalle synny roolia, joka kuuluisi Suomessa viranomaiselle. Perustuslakivaliokunta päätti kirjelmän käsittelyn yhteydessä, ettei asian johdosta ryhdytä toimenpiteisiin.

Poikkeusasetuksella mahdollistetaan käsittääkseni sellaisia CSAM-ehdotusta osin pidemmällekin meneviä toimia, jotka on CSAM-ehdotuksen käsittelyn yhteydessä todettu ongelmallisiksi, kuten teknologisesti epätarkaksi menetelmäksi kuvattu groomingin tunnistaminen. Lisäselvityksessä ei ole eritelty selvästi poikkeusasetuksen ja CSAM-ehdotukseen välisiä eroavuuksia. Palveluntarjoajien kautta toteutuva vapaaehtoisuuteen perustuvaksi kuvattu järjestely ei tosiasiallisesti liene kovinkaan vapaaehtoinen, jos suostumuksen vaihtoehtona on järjestelmä, jossa ei voi esimerkiksi välittää lainkaan kuvamateriaalia. Aitoon suostumukseen perustuvasta perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisesta, etenkin suhteessa luottamuksellisen viestinnän salaisuuden suojaan ja sananvapauteen, ei siten olisi kyse.

Samalla on myös todettava, että tilapäisen poikkeusasetuksen mukaisen järjestelmän voimassaolo ei mielestäni sinänsä vaikuta CSAM-ehdotuksen arviointiin tai esimerkiksi jotenkin tee CSAM-ehdotuksen osalta havaittuja ongelmallisia perusoikeusrajoituksia hyväksyttäviksi. Nähdäkseni poikkeusasetusta koskevassa U-kirjelmässä asian perustuslainmukaisuuden arviointi on puutteellista. Huomioon on myös otettava, ettei poikkeusasetuksen mukaisesta järjestelystä ole perustuslakivaliokunnan kantaa. Pidän ongelmallisena, että poikkeusasetuksen voimassaoloa jatkettaisiin CSAM-ehdotuksen voimaantulosta huolimatta.

Tunnistamisteknologian luotettavuus ja suhde kuvan merkityssisältöön

Lisäselvityksessä on todettu, että tiedostojen tunnistuksessa käytettävien tiivistefunktioiden (hash, hash-arvo) vertailulla on heikkouksia. Selvityksessä kuitenkin korostetaan, että tämän teknologian luotettavuus on erittäin korkeaa ja että poikkeusasetuksen nojalla sitä hyödynnetään jo nyt lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ja siitä todistavan kuvamateriaalin tunnistamiseen. Lisäksi lisäselvityksessä viitataan siihen, että nykyään suurimpien palveluntarjoajien käyttämät teknologiat ovat aiempia tarkempia ja kykenevät luotettavasti ohittamaan kuviin tehdyt pienimmät muutokset. Selvityksen mukaan hash-arvojen vertailuun perustuvaa tunnistamismenettelyä voidaan käyttää lukematta kuvan merkityssisältöä. Vain osumatilanteissa tarkastellaan semanttista sisältöä.

Mainitut toteamukset tunnistusteknologian luotettavuudesta ovat merkityksellisiä etenkin sen kannalta, voidaanko teknologista ratkaisua pitää tehokkaana keinona päästä CSAM-ehdotuksen tavoitteisiin. Lisäselvityksen valossa vaikuttaa siltä, että teknologiaa voisi pitää tehokkaana. Tämä olisi yhteensopivaa perustuslakivaliokunnan aiemmissa tätä asiaa koskevissa lausunnoissa esittämän kannan kanssa siitä, että on erittäin tärkeää, että verkossa tapahtuvaan lapsiin kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan pystytään puuttumaan tehokkaasti (PeVL 5/2023 vp, kappale 1 ja 2, PeVL 53/2022 vp, kappale 2). Toisaalta katson tarpeelliseksi kiinnittää huomiota siihen, että jo aiemmin käsittelyssä olleissa asetusehdotuksen käsittelyn tämänhetkistä vaihetta kuvaavissa suuren valiokunnan perustuslakivaliokunnalle lähettämissä asiakirjoissa todettiin, että tunnistamismääräys on kohdennettu vain jo kertaalleen tunnettuun CSA-materiaaliin, jonka tunnistamista pidetään teknologisesti lähes täydellisenä. Nähdäkseni lisäselvitys ei tuo asiaan tältä osin merkittävästi uutta. Korostan edelleen tarvetta huolehtia siitä, että teknologisten ratkaisujen tehokkuutta ja muuta asianmukaisuutta arvioidaan myös siihen tarvittavan teknisen asiantuntemuksen valossa.

Lisäksi pidän tarpeellisena kiinnittää vielä huomiota esille, että ehdotuksella ei lisäselvityksen perusteella puututtaisi kuvan semanttiseen sisältöön ennen kuin on tunnistettu, että kuva sisältää etsittävää materiaalia. Tällä on merkitystä siihen edellisessä lausunnossanikin esille nostamaani seikkaan nähden, että perustuslakivaliokunta kiinnitti aiemmin huomiota siihen, että ehdotettu sääntely kohdistuisi myös viestinnän sisältötietoihin (PeVL 5/2023 vp, kappale 6). Samalla on kuitenkin todettava, että vaikka ehdotus ei olisikaan mainitulla tavalla viestisisältöihin puuttumisen kannalta ongelmallinen, ei lisäselvitys tuo esille seikkoja, joiden perusteella ehdotuksen muu ongelmallisuus (henkilöllisen soveltamisalan laajuus ja kytkeytymättömyys konkreettiseen ja yksilöityyn rikosepäilyyn) perustuslain 10 §:n 2 ja 4 momentin suojaaman luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan näkökulmasta poistuisi.

Helsingissä 6.11.2024

Anu Mutanen, apulaisprofessori